

Struktura textu v příběhu o vyvolení a zavržení krále Saula (1 Sam 9–16)

Jiří Pavlán

Čtenář, který se seznamuje se Saulovým příběhem, obvykle prožívá smíšené pocity při snaze pochopit náhlé zvraty a paradoxy, kterými je život prvního izraelského krále naplněn. Saul jde hledat oslice a najde království. Zpočátku je líčen ve velmi pozitivním světle a dvakrát je oficiálně prohlášen za krále (1 Sam 9–11). Lid se raduje z nového vysvoboditele, který je jak naplněn Hospodinovým Duchem, tak i svým vzhledem odpovídá tehdejší představě vhodného krále. Po Samuelově promluvě (1 Sam 12) však náhle a nečekaně přichází překvapení, když je Saul opět dvakrát zavržen (1 Sam 13–15). To je samozřejmě pro čtenáře zarážející a matoucí. Proč je Saul ze začátku vykreslen jako první izraelský král pozitivně, aby byl vzápětí Hospodinem zavržen? A co víc – u prvního zavržení (1 Sam 13) není ani pořádně jasné, proč je zavržen. Málokdo by poté navíc očekával, že navzdory svému zavržení zůstane králem až do své smrti. Kniha První Samuelova pak dalších dlouhých 15 kapitol popisuje epizody ze Saulova panování. Není divu, že čtenář je z této struktury mírně zmatený a vyvolává to v něm řadu otázek. Proč je vyvolení a zavržení zmíněno vždy dvakrát, a proč jsou tyto protichůdné události postaveny tak blízko u sebe hned na začátku Saulových příběhů? Proč text čtenáře už od počátku nepřipravuje na možný zvrat v Saulově životě? Právě na tyto otázky bych v tomto článku rád nabídl odpověď.

I když většina autorů tyto paradoxy v textu vysvětluje za pomoci diachronního přístupu, rozhodl jsem se k textu přistupovat naopak synchronně a vzít v úvahu jeho finální formu. Jsem totiž přesvědčen, že většina narativních biblických textů má vedle svého obsahového sdělení rovněž vnitřní literární strukturu, která pomáhá dovysvětlit záměr daného textu. Tuto strukturu je třeba nejprve rozeznat a zharmonizovat ji s obsahem narativního textu. Strukturu také mohou ovlivňovat podobnosti, které mohou pomoci při interpretaci jednotlivých postav i dějů.

1. PODOBNOSTI MEZI SAULEM A SAMUELEM

Domnívám se, že už úvodní verš 1 Sam 9 pojednávající o Saulově rodokmenu je naznačením podobnosti s někým rovněž důležitým. Text na začátku 9. kapitoly totiž začíná stejně jako úvod o narození Samuela v 1 Sam 1,1. Oba verše začínají stejně slovy *וְהָיָא* a pokračují předložkou *מִן*, která se překládá jako „od“, „z“ a je spojena s označením místa původu. Ve verši 1 Sam 1,1 je pouze ještě dodána číslovka, že šlo o muže „jednoho“. Už zde můžeme vidět možný záměr autora, aby si čtenář povšimnul určitých podobností a srovnal dvě postavy, o kterých je řeč v následujících oddílech. Téže skutečnosti si povšiml i McCarter.¹ Další zajímavou paralelou je to, že příběhy Samuela i Saula nezačínají zmínkou o nich samotných, ale rodokmeny, které se zaměřují na jejich otce (Elkána a Kíš, viz 1 Sam 1,1–2.20 a 1 Sam 9,1–2).² Po jménech obou otců následují v rodokmenu vždy čtyři jména jejich předků.³ Z chronologického hlediska jsou tedy otcové v obou případech na pátém místě rodokmenu a Samuel se Saulem na místě šestém.⁴

Saulův otec Kíš, který nejspíše patřil mezi majetnější obyvatele Izraele⁵, poslal svého syna společně s jedním služebníkem, aby našli oslice. Tito dva muži se tedy vydávají na cestu a procházejí územími, která jsou pro většinu biblických komentátorů ne příliš známá. Je dobré si povšimnout, že verš popisující jejich putování (1 Sam 9,4–5) zní velmi strukturovaně (dokonce se rýmuje, což v hebrejštině není rozhodně pravidlem), a když se na něj podíváme i v LXX, zůstal i tam zachován rytmický ráz.

¹ Pete Kyle McCARTER, *I Samuel: A New Translation with Introduction, Notes and Commentary*, The Anchor Bible, New Haven: Yale University Press, 2008, s. 172. Ten však na rozdíl ode mne tuto skutečnost interpretuje domněnkou, že podobnost svědčí o tom, že Saulovo nazorejské narození bylo přepsáno a věnováno Samuelovi.

² Bruce C. BIRCH, „The Development of the Tradition on the Anointing of Saul in I Sam 9:1–10:16,“ *Journal of Biblical Literature* 90, č. 1 (1971): 57.

³ V Kíšově rodokmenu (1 Sam 9,1) je v některých překladech uveden ještě nějaký neznámý Jemíнец. Hebrejský termín *בְּרִיאִישׁ יִמִּי* je však možné přeložit nejen jako další článek rodokmenu, ale jako zopakování rodové příslušnosti Kíše k Benjamíncům společně s jeho kladným hodnocením.

⁴ Barbara GREEN, *How Are the Mighty Fallen?: A Dialogical Study of King Saul in 1 Samuel*, London: Sheffield Academic Press, 2003, s. 195–196.

⁵ David Toshio TSUMURA, *The First Book of Samuel*, The New International Commentary on the Old Testament, Grand Rapids: William B. Eerdmans, 2007, s. 263.

1 Sam 9,4 (hebrejsky)

וַיַּעֲבֹר בְּהַר-אַפְרַיִם
וַיַּעֲבֹר בְּאֶרֶץ-שִׁלְשָׁה וְלֹא מָצָאוּ
וַיַּעֲבֹרוּ בְּאֶרֶץ-שִׁעָלִים וְאִין
וַיַּעֲבֹר בְּאֶרֶץ-יְמִינִי וְלֹא מָצָאוּ

1 Sam 9,4 (řecky)

καὶ διήλθον δι' ὄρους Εφραιμ
καὶ διήλθον διὰ τῆς γῆς Σελχα καὶ οὐχ εὗρον
καὶ διήλθον διὰ τῆς γῆς Εασακεμ καὶ οὐκ ἦν
καὶ διήλθον διὰ τῆς γῆς Ιακιμ καὶ οὐχ εὗρον

Kromě toho se ukáže velmi zajímavá paralela. Pokud podle vzoru prvního verše spojíme i tento text s 1 Sam 1,1, zjistíme, že rodové informace o Elkánovi velmi překvapivě korespondují s některými místními jmény v 9. kapitole. Saul se služebníkem nejdříve prohledají Efraimské pohoří a po trojím popisu neúspěchu při hledání se zastaví až v zemi Súfu (בְּאֶרֶץ צוּף). Čtenáře jistě musí napadnout, proč začínají své hledání v Efraimském pohoří, když samotné území kmene Benjamín je dostatečně velké a bylo by tedy pravděpodobnější hledat oslice právě tam.⁶ Když si však čtenář vzpomene na začátek Samuelovy knihy, zjistí, že u Samuelova rodokmenu je napsáno, že Samuelův otec pocházel právě z Efraimského pohoří (!) a zmínka o jeho předcích končí jménem בְּרִצְוִי אֶפְרַתִּי. To rozhodně nevypadá jako náhoda.⁷

V úvodních textech (rodokmenech) obou postav tedy nacházíme tři paralely (úvodní věta, uspořádání postav v rodokmenu a pozoruhodná shoda míst a jmen), což mě vede k závěru, že je třeba věnovat pozornost i dalším podobnostem, pokud se budou v následujících textech Saulových příběhů vyskytovat. Rovněž se domnívám a nejsem sám,⁸ že tyto podobnosti by mohly či měly čtenáře podnítit k pozornému srovnání obou postav.

2. SAUL JAKO PROROK

Další výraznou paralelu mezi Saulem a Samuelem nacházíme po Saulově pomazání za vévodu, když jej Samuel posílá do Gibeje Boží. Tam má po cestě podle Samuelovy předpovědi potkat lidi, kteří mu pomohou a ve kterých může Saul vidět naplnění vyřčeného proroctví:

⁶ Miloš Bič, „Saul sucht die Eselinnen (1 Sam IX),“ *Vetus Testamentum* 7, č. 1 (1957): 94.

⁷ Jan P. FOKKELMAN, *Narrative Art and Poetry in the Books of Samuel: A Full Interpretation Based on Stylistic and Structural Analyses*, sv. 4: *Vow and Desire*, Studia Semitica Neerlandica, Assen: Van Gorcum, 1993, s. 8.

⁸ Tamtéž, s. 15.

Až půjdeš dnes ode mne, zastihneš u Ráchelina hrobu na benjamínském území v Selsachu dva muže; oni ti řeknou: „Oslice, které jsi šel hledat, se našly. Tvůj otec již nedbá o to, co je s oslicemi, ale má obavy o vás. Říká: Co mám pro svého syna udělat?“ (1 Sam 10,2).

V prvním setkání se Saul dozví potvrzenou informaci, že se oslice již našly a jeho otec si dělá starosti o něj. Hospodin také řeší pravděpodobný nedostatek zásob jídla u Saula druhou předpovědí:

Odtud budeš postupovat dál, až přijdeš k božímu Táboru; tam tě zastihnou tři muži putující k Bohu do Bét-elu. Jeden ponese tři kůzlata, druhý ponese tři bochníky chleba a třetí ponese měch s vínem. Popřejí ti pokoj a dají ti dva chleby a ty je od nich přijmeš (1 Sam 10,3–4).

A ve třetím znamení se má Saul potkat se skupinou proroků, prorokovat a prožít změnu:

Potom vstoupíš na Boží pahorek, na kterém jsou pelištejská výsostná znamení. Až tam vejdeš do města, narazíš na hlouček proroků sestupujících z posvátného návrší; před nimi harfa, buben, píšťala a citara, a oni budou v prorockém vytržení. Vtom se tě zmocní duch Hospodinův a upadneš do prorockého vytržení s nimi a změníš se v jiného muže. Až se u tebe tato znamení dostaví, učiň, co se tvé ruce naskytne, neboť Bůh bude s tebou (1 Sam 10,5–7).

To vše se naplnilo v jednom dni (srov. 1 Sam 10,9). Saul byl uchvácen Duchem a prorokuje s ostatními z prorocké skupiny. Zdá se, že se to odehrává v jeho rodišti, neboť jsou přítomni lidé, kteří ho znali z dřívějšího. Doposud totiž při hledání oslic potkával samé cizí lidi a jediný, kdo jej znal z dřívější doby, byl jeho služebník:

Všichni z lidu, kdo ho znali z dřívějšího, když viděli, že prorokuje spolu s proroky, říkali jeden druhému: „Co se to s Kíšovým synem děje? Což také Saul je mezi proroky?“ (1 Sam 10,11).

Velmi zajímavě zde zní právě vznesená otázka: „Což je také Saul mezi proroky?“ Některé překlady zde předpokládají jisté extatické projevy při prorokování (ČEP, B21 srov. v. 10,10) a překládají „upadl do prorockého vytržení“. Ovšem samotný kontext nic takového nenaznačuje. Slovo „prorokovat“ se zde objevuje v hitpaelu, což by bylo možno přeložit nanejvýš jako „intenzivně prorokovat“, ale není zde žádný jiný

odkaz na nepřirozené projevy doprovázející prorokování (jako např. v 1 Sam 18,10). Jelikož se sloveso „prorokovat“ ve Starém zákoně objevuje v pozitivních i negativních konotacích, není vždy snadné zřetelně rozlišit, jak jej překládat. Zda je prorokování spojeno s prapodivnými projevy, se obvykle určuje na základě nejbližšího kontextu. Podle mne je kontext 1 Sam 10,11 pozitivní a nenacházím tam žádný náznak, proč by se právě v tomto případě mělo prorokování považovat za něco nepatřičného. Podobný princip nacházíme např. také v příběhu Nm 11,25–29, kde je zmíněno 70 starších, kteří prorokují v souvislosti s tím, že na ně Hospodin vložil svého Ducha. Mladý Jozue žádá po Mojžíšovi, aby zabránil dvěma starším v prorokování, kteří sice byli na seznamu, ale nedostavili se ke Stánku, na což mu Mojžíš odpovídá: „Ty kvůli mně žárlíš? Kéž by všechen Hospodinův lid byli proroci! Kéž by jim Hospodin dal svého ducha!“ (Nm 11,29). Tady máme velmi zřetelný odkaz na prorokování jako na něco velmi pozitivního a žádoucího, i přesto, že se z izraelských starších nestali proroci natrvalo a nedochovalo se nám ani žádné poselství, které by od Boha dostali.

Právě při výkladu přísloví „Což také Saul je mezi proroky?“ si mnozí vykladači kladli otázku, proč toto úsloví vzniklo a jaký vlastně mělo význam. Prvním názorem bylo spíše negativní pojetí proroků a prorokování. McKane tvrdí, že „smysl textu 1 Sam 10,11 tkví v tom, že Saul měl vážené a řádné rodinné vazby, a tak se neměl chovat jako otrhaný extatik“.⁹ Podobný názor zastává i Hertzberg, podle kterého toto úsloví vyjadřuje údiv nad tím, jak se řádný muž zapletl se skupinou podivínů, kteří jsou kdoví odkud (srov. otázku „Kdo je jejich otec?“).¹⁰ Tyto názory vycházejí z přesvědčení, že proroctví žáci byli skupinou podivínů, na které se jejich tehdejší okolí dívalo přes prsty (srov. 2 Král 9,11).

Mírně odlišný názor zastává například Sturdy, který se domnívá, že proroci se těšili dobré pověsti, ale Saul prorokem nebyl, a je zde proto hodnocen spíše negativně.¹¹ Jsem přesvědčen, že prorokování bylo ve většině případů vnímáno pozitivně. V kontextu epizody z 1 Sam 10,11 nenacházím žádný negativní prvek, který by zdůvodňoval negativní

⁹ William McKANE, *I & II Samuel: Introduction and Commentary*, London: SCM Press, 1963, s. 122.

¹⁰ Hans Wilhelm HERTZBERG, *I & II Samuel: A Commentary*, 2. rev. vyd., Old Testament Library, London: SCM Press, 1964, s. 86.

¹¹ John STURDY, „The Original Meaning of „Is Saul Also among the Prophets?“ (1 Samuel X 11, 12; XIX 24),“ *Vetus Testamentum* 20, č. 2 (1970): 211.

vyznění. Prorok (Samuel) se v té době těšil vážnosti a ani použití hudebních nástrojů u proroků jejich činnost nikterak nesnižovalo (srov. příklad Eliši v 2 Král 3,15). Místo hodnocení zde v této otázce můžeme spíše slyšet podiv Saulových známých. Text nám dává k dispozici dotaz, který však není nijak zřetelně negativně zabarven. Nesdílím tedy názor, že by byl Saul při prorokování hodnocen negativně.

Je to stejný údiv, který při prorokování 70 starších projevoval i Jozue. Jedná se o neobvyklou událost a lidé si kladou otázku, zda se stal Saul skutečně prorokem. Sedmdesát starších také onoho dne prorokovalo, ovšem nikdy se nestali proroky, protože tato událost se již neopakovala. U Saula máme tuto událost zaznamenanou rovnou dvakrát (1 Sam 10,10 a 1 Sam 19,23–24). Když k tomu vezmeme do úvahy strukturu textu, která nabádá, abychom postavy Saula a Samuele srovnávali, můžeme srovnávat i tento další společný prvek – proroctví. Svou roli zde hraje i vsuvka z 1 Sam 9,9, kde se čtenář dozvídá, že proroku se kdysi říkalo vidoucí. Tato zmínka je ve struktuře potřebná, aby čtenář věděl a připomněl si, že vidoucí je totéž co prorok a že se Saul má začít chovat právě jako prorok. V textu 1 Sam 3,20 rozpozná celý Izrael, že Samuel je skutečně Hospodinův prorok a v 1 Sam 10,11 si přihlížející možná kladou otázku, zda u Saula mají dojít ke stejnému názoru jako u Samuela. Ovšem zatímco u proroka Samuela celý jeho život svědčí o poslušnosti vůči Hospodinu, druhý text o Saulově prorokování (1 Sam 19) jasně demonstrovuje jeho vražedné úmysly a jeho vzpouru vůči Božímu rozhodnutí.

V tomto prvním případě se tedy Saulovi známí diví tomu, jak se projevuje přítomnost Hospodinova Ducha na Saulovi, a bez podezírání se ptají: Stal se Saul jedním z proroků? A v okamžiku jeho nové zkušenosti se očekává odpověď ano. Vše je v tomto kontextu pozitivní a Saul prožívá proměňující duchovní zkušenost. To lidem ovšem nebrání si u druhého případu Saulova prorokování položit stejnou otázku, ovšem s odpovědí „to snad ne“. Nejspíše také proto autor považuje za potřebné poukázat, že toto úsloví vzniklo v pozitivní situaci, ale časem nabylo přesně opačného významu.

3. SHRNUTÍ SAULOVÝCH POZITIV

Příběhy o Saulově pomazání a začátcích jeho králování se odvíjejí podobně jako počátky Samuela. Oba mají obdobně strukturovaný rodo-

kmen, oba byli Bohem vyvoleni a oba čeká zavržení (jednoho od Boha, druhého od lidí). Saulovy počátky jsou stejně jako Samuelovy popsány veskrze pozitivně. Saul je pomazán a v souvislosti s tím prožije i zmocnění Duchem, kdy se z něj opět jako ze Samuela stává (alespoň na chvíli) prorok. Dá se říci, že kapitoly 9–11 představují nejen začátek království, ale jsou především popisem Saulova duchovního růstu, jeho pokory a velkorysosti. Toto počáteční pozitivní nasměrování však v pokračujícím textu náhle přeruší zmínky o tom, že Hospodin Saula zavrhl. Od kapitoly 13 už je Saul vykreslen ve svém úpadku a podobnost se Samuelem se najednou mění na protiklad. Je zajímavé si například povšimnout výrazné podobnosti mezi Saulovým selháním v 1 Sam 13 a mezi jediným písemně dochovaným Samuelovým bojem s Pelištejci v 1 Sam 7. Jenže když Saul obětuje stejně jako Samuel v kritické situaci, je výsledek u obou zcela rozdílný. Pojďme se tedy dále podívat na zdvojená vyprávění o Saulově vyvolení a zavržení, která sice bývají různě interpretována, ale z pohledu synchronního bádání by mohla přispět k určité struktuře.

4. ZDVOJENÁ VYPRÁVĚNÍ V SAULOVÝCH PŘÍBĚZÍCH

Komentátoři i běžní čtenáři si rychle povšimnou, že ve vyprávění o Saulovi se setkáváme s jistým zdvojeným vyprávěním. Žel neexistuje přesná definice, která by jasně vymezovala význam tohoto sousloví. Teologové se tímto jevem začali zabývat nejprve na základě nápadně podobných, vedle sebe stojících příběhů v knize Genesis, které nazývali „variantami“, „dubletami“, „opakováním“, popř. duplikátními příběhy.¹² Každý z těchto názvů však představuje sám o sobě už jistou interpretaci zmíněného jevu. Rozhodl jsem se po vzoru Aulikki Nahkolaové používat zastřešující termín „zdvojené vyprávění“ (angl. double narrative). Přestože se badatelé na tento jev zaměřovali především u dokumentární hypotézy o Pentateuchu, ukázalo se, že se neomezuje pouze na něj, ale objevuje se například i v knihách Samuelových.

Kritika pramenů jich viděla v První Samuelově poměrně mnoho: Máme dvojí ustanovení Saula králem (někteří dokonce tvrdí, že trojí:

¹² Aulikki NAHKOLAOVÁ, *Double Narratives in the Old Testament: The Foundations of Method in Biblical Criticism*, New York: Walter de Gruyter, 2001, s. 162–163.

9,1–10,16; 10,17–27; 11,14–15) i jeho dvojí zavržení (13,8–14; 15,10–31). Dále je dvakrát popsáno, jak se David dostal k Saulovu dvoru (kap. 16; 17), dvojí Davidův útěk od dvora (19,12; 21,1), Jónatan dvakrát vyjadřuje své přesvědčení, že se David stane králem (20,12–17; 23,16–18), David dvakrát ušetřil Saulův život (kap. 24; 26) a dvakrát hledal azyl u pelištejského krále Akíše (21,11–16; 27,2).¹³ A nakonec máme rovněž dvojí zprávu o Saulově smrti (1 Sam 31; 2 Sam 1).

Kritický přístup

Většinou je tato skutečnost interpretována kritickými učenými jako pozůstatek různých ústních tradic,¹⁴ které se pozdější redaktor pokusil sesouladit a uvedl je vedle sebe. Např. Wellhausen je nepovažuje za jednotné literární útvary jediného autora, ale spíše několik vrstev dokumentů sepsaných v různých fázích izraelských dějin, které později dal dohromady neznámý redaktor a je třeba je brát individuálně. Tato pokračující vyprávění „jsou protkána dvojí nebo trojí nití“.¹⁵ Z toho dochází k závěru, že jednotné dílo jediného autora by tato zdvojená vyprávění neobsahovala. Podobného názoru byl Noth, který „dublety“ vnímal jako jediné „vskutku užitečné“ kritérium nejednoty různých tradic a považoval je za rozumně nevysvětlitelné paralely narativních vláken v Pentateuchu.¹⁶

Holistický přístup

Badatelé, kteří si zvolili spíše holistický přístup, se k dokumentární hypotéze vyjadřovali spíše kriticky. Jedním z prvních, kdo se postavili proti Wellhausenově dokumentární hypotéze, byl Cassuto. Ten navrhol pojetí, že „duplikace“ a „triplikace“ v pentateuchálním vyprávění jsou dvojího druhu. Pokud se „paralelní oddíly vztahují – nebo se alespoň tak jeví – celkově k jednomu tématu, které je v každém oddílu popsáno odlišnou formou a s variacemi v detailu“, jedná se o „duplika-

¹³ J. Robert VANNOY, *Cornerstone Biblical Commentary: 1–2 Samuel*, sv. 4a, Carol Stream: Tyndale House Publishers, 2009, s. 18.

¹⁴ Mark MANGANO, *College Press NIV Commentary Old Testament Introduction*, Joplin: College Press Pub., 2005, s. 107.

¹⁵ Julius WELLHAUSEN, *Prolegomena zur Geschichte Israels*, De Gruyter Studienbuch, 6. vyd., Berlin: de Gruyter, 2001, s. 293.

¹⁶ Martin NOTH, *Überlieferungsgeschichte des Pentateuch*, 2. vyd., Stuttgart: W. Kohlhammer, 1948, s. 21–22.

ci“, ovšem pokud se takový paralelní oddíl týká událostí, které „spolu nesouvisí, ale jsou si v základním motivu podobné a lze se tak domýšlet, že jde o rozdílné rozvinutí jediného vyprávění“, nazval tento jev „repetici“.¹⁷ Oba tyto druhy považuje za použití „metody rekapitulace“, která je v Tóře používána záměrně a odkazuje na „semitskou praxi používání paralelismů ke zdůraznění a k upozornění na důležitost myšlenky“.¹⁸

Podobně i Alter vidí zdvojená vyprávění jako „složitě vzájemně propojenou jednotu“.¹⁹ Text je podle něj „skutečné narativní kontinuum ... souvisle se odvíjející příběh, ve kterém je význam dřívějších informací postupně a systematicky odhalován nebo obohacován dodáním dalších informací“.²⁰

Berlin poukazuje na skutečnost, že „opakování“ nemají pouze čtenáři připomenout informace, které by mohl zapomenout, ale nabízejí úhel pohledu očima jiné osoby.²¹

Nejucelenější holistický přístup pak má Whybray, který považuje zdvojená vyprávění za „záměrný literární prostředek“ a dochází k závěru, že „je třeba poskytnout místo také myšlence, že se jedná o literární vynalézavost jediného autora, který mohl toto opakování zvolit úmyslně“.²²

Tímto holistickým přístupem se řeší i otázka, proč zdvojená vyprávění nejsou zcela totožná: „Navenek se může zdát, že příběhy si vzájemně odporují, ale pokud dává čtenář pozor, zjistí, že tyto příběhy mají odlišný úhel pohledu a vzájemně se doplňují.“²³

5. STRUKTURA VYPRÁVĚNÍ O SAULOVÍ Z POHLEDU KOMENTÁTORŮ

Pojďme se tedy podívat, jak Saulovy zdvojené příběhy o jeho vyvolení i zavržení přitahovaly pozornost komentátorů a jaké struktury se

¹⁷ Umberto CASSUTO – Israel ABRAHAMS, *The Documentary Hypothesis and the Composition of the Pentateuch: Eight Lectures*, Jerusalem: Magnes Press, Hebrew University, 1961, s. 69.

¹⁸ Tamtéž, s. 83.

¹⁹ Robert ALTER, *The Art of Biblical Narrative*, London: Allen & Unwin, 1981, s. 11.

²⁰ Tamtéž, s. 11.

²¹ Adele BERLIN, *Poetics and Interpretation of Biblical Narrative*, Bible and Literature Series, Sheffield: Almond Press, 1983, s. 74.

²² Roger N. WHYBRAY, *The Making of the Pentateuch: A Methodological Study*, Sheffield: Sheffield Academic Press, 1994, s. 76.

²³ *The Jewish Bible: A JPS Guide*, Philadelphia: The Jewish Publication Society, 2008, s. 64.

z těchto zdvojených vyprávění podařilo odhalit. Diachronní i synchronní badatelé zde naznačili určité styčné body, které také interpretovali. Např. Stoebe, který kap. 8–15 vnímá jako „komplex tradic“, připouští, že 1 Sam 8–12 tvoří „kompoziční jednotu“.²⁴ K tomuto dělení se hlásí i další badatelé, kteří upřednostňují diachronní přístup. Oddělují obvykle kap. 8–11 (popř. 12) a kap. 13–15 jako produkty časově vzdálených různých tradic, které svědčí o protichůdných názorech na monarchii.²⁵ To má samozřejmě svou logiku, protože první oddíl je Saulovi pozitivně naladěný, zatímco druhý jej ukazuje ve velmi kritickém světle. První část je věnována Saulově opakované volbě za krále, druhá část popisuje dvojí zavržení. To je dělení, které je v Saulových příbězích velmi zřetelné. Určitým problémem zde však zůstává 1 Sam 12, která tvoří zřetelný předěl mezi těmito dvěma částmi. S podobným rozdělením přichází také zástupce synchronní metody Brueggemann, který dělí Saulovy příběhy na dvě části (počáteční autorizace – kap. 9–11; závěrečné zavržení – kap. 13–15), v jejichž středu je Samuelova závažná teologická promluva – kap. 12.²⁶ Další podrobnější struktura se však už Brueggemann ve zmíněných Saulových příbězích nevěnuje.

Ostatní synchronní badatelé, u kterých by se dala očekávat větší pozornost ke strukturovaným textům, se obvykle věnovali v 1 Sam 8–15 jednotlivým dubletám a nechali bez větší pozornosti fakt, že zde máme velmi nápadnou dvojici protichůdných dublet.

Borgman se například věnuje Saulovu vyvolení a srovnává v přehledné tabulce podobnosti při třech pomazáních (1 Sam 9,1–10,16; 10,17–27a; 10,27b–11,15) u nichž se vždy objevují podobné zmínky o Saulově fyzickém vzhledu, o tom, jak obstál ve zkoušce vůdcovských schopností, o průběhu jeho pomazání a o formě Boží podpory.²⁷

Fokkelman vedle toho nabízí strukturu, která zahrnuje širší rámec. Rozděluje obě knihy Samuelovy do 4 sekcí. Každá z nich má podle něj 3 až 5 aktů. Fokkelman si všímá souvislostí mezi Saulovým vyvolením

²⁴ Hans-Joachim STOEBE, *Das erste Buch Samuelis*, Kommentar zum Alten Testament, sv. 8,1, Gütersloh: G. Mohn, 1973, s. 176.

²⁵ Henry Preserved SMITH, *A Critical and Exegetical Commentary on the Books of Samuel*, The International Critical Commentary on the Holy Scriptures, New York: C. Scribner's sons, 1899, s. xviii.

²⁶ Walter BRUEGGEMANN, *First and Second Samuel: Interpretation*, A Bible Commentary for Teaching and Preaching, Louisville: John Knox Press, 1990, s. 70.

²⁷ Paul BORGMAN, *David, Saul, and God: Rediscovering an Ancient Story*, Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 34.

a jeho zavržením a klade tyto příběhy vedle sebe jako pozitivní a negativní projevy božstva, které se později podobným způsobem projeví u Davida.²⁸ Přestože však ukazuje na jejich podobnost, zařazuje Fokkelman Saulovo vyvolení do sekce 1, kterou charakterizují převratné změny od Éliovců k Samuelovi (od soudců ke králům) a Saulovo zavržení začleňuje až do sekce 2, která se zaměřuje na Saulův pád a na Davidův vzestup.²⁹ Z toho vyplývá, že hlavním záměrem jeho struktury je najít paralely mezi Saulem a Davidem, a nikoli spojující prvky mezi Saulovým vyvolením a zavržením.

S dalším návrhem struktury přichází Jobling. Saulův příběh dělí na dvě části, kde je Saul v obou případech zastíněn osobnostmi, které jej převyšují (Samuel a David). Kapitoly 1–12 v První Samuelově považuje Jobling za prodlouženou knihu Soudců a kapitoly 13–31 vnímá jako knihu věčné smlouvy.³⁰ Saulovo zavržení (1 Sam 13–15) je pro něj pouhou preambulí následně se střídajících oddílů pojednávajících o Jónatanovi a o Saulovi s Davidem.³¹ Právě příběhy o Jónatanovi podle něj tvoří určitou strukturu (1 Sam 13–23), do které Saulovo vyvolení (1 Sam 8–10) úplně nezapadá.

Další zajímavou strukturu našel v části 1 Sam 8–12 Bar-Efrat,³² kdy třikrát po sobě následují Samuelovy výroky proti království (1 Sam 8,11–18 v Rámě; 10,18–19 v Mispě, 12,7–13 v Gilgálu), mezi nimiž jsou vložena dvě vyprávění o Saulovi (hledání oslic, osvobození Jábeše Gileádského). Vedle toho pak zároveň v centru této struktury demonstruje časovou souvislost s ustanovením Saula za krále (hledání oslic → pomazání Saula; Samuelova řeč v Mispě → vylosování Saula; vítězství v Jábeši → intronizace Saula). I zde opět struktura končí 12. kapitolou a následnému Saulovu zavržení se již nevěnuje.

Zajímavou spojnici mezi částí 1 Sam 8–12 a 13 našla Diana Edelman, která si všímá třech detailů z 1 Sam 10,8 (sedm dní, Gilgál, oběť zápalná a pokojná).³³ Tyto detaily vnímá jako body, které čtenáře vtahují do děje, kdy se čtenáři nejdříve zdá, že se tyto detaily naplnily v 1 Sam 11, ale

²⁸ FOKKELMAN, *Narrative Art and Poetry in the Books of Samuel*, s. 548.

²⁹ Tamtéž, s. 542.

³⁰ DAVID JOBLING, *1 Samuel*, Berit Olam: Studies in Hebrew Narrative and Poetry, Collegeville: The Liturgical Press, 1998, s. vii.

³¹ DAVID JOBLING, *The Sense of Biblical Narrative: Structural Analyses in the Hebrew Bible*, sv. 1, Sheffield: JSOT Press, 1986, s. 15.

³² SHIMON BAR-EFRAT, *Das erste Buch Samuel: ein narratologisch-philologischer Kommentar*, Stuttgart: Kohlhammer, 2007, s. 140.

o dvě kapitoly později čtenář zjistí, že patří až teprve do příběhu o Saulově prvním zavržení.³⁴ Není to tedy podle ní struktura, ale spíše literární prvek k udržení pozornosti. Její postřeh považuji za cenný, neboť mou strukturu Saulových zdvojených příběhů obohatil o opakující se prvek obětí (1 Sam 10,8; 13,8–9).

6. VLASTNÍ NÁVRH STRUKTURY

Jsem toho názoru, že zdvojené příběhy Saulova vyvolení a zavržení tvoří dohromady zajímavou strukturu, která má čtenáře vést k určitým závěrům. Je tam podle mne příliš mnoho styčných bodů na to, aby to mohla být náhoda. Jsem rovněž přesvědčen, že je zde kompoziční jednotka nejen zpočátku Saulových příběhů, ale i dále. V tabulce nabízím svůj pohled na strukturu textu (1 Sam 9–16).

Samuelovo vidění o Saulovi (1 Sam 9,15–16)		
Saul jako pozitivní postava	Přelom	Saul jako negativní postava
<u>První vyvolení</u> (1 Sam 10,1–8) vévoda, sedmidenní lhůta, oběť zápalná a pokojná – Gilgál (10,1.8)	Samuelova promluva (12. kap.) – vše záleží na tom, jak se král a lid do budoucna rozhodnou	<u>První zavržení</u> (1 Sam 13,4–14) sedmidenní lhůta, oběť zápalná a pokojná – Gilgál, vévoda (13,8.14)
Losem je z celého lidu vybrán král (10,19–21)		Losem je z celého lidu vybrán bezúhonný (14,41–42)
Saulovo vítězství nad Nachašem (11. kapitola) předznamenává: <u>druhé vyvolení</u> (11,14–15), strach Hospodinův 11,7		Saulovo vítězství nad Amálekovci (15. kapitola) předznamenává: <u>druhé zavržení</u> (15,16–29), „bál jsem se lidu“ 15,24
Samuelovo vidění o Davidovi (1 Sam 16,1–3)		

³³ Diana Vikander EDELMAN, *King Saul in the Historiography of Judah*, Sheffield: Sheffield Academic Press, 1991, s. 61–62.

³⁴ Tamtéž, s. 77–78.

Začátek i konec této struktury jsou ohraničeny Samuelovým viděním. Obě prorokova vidění se týkají Hospodinova příkazu, že má jít pomazat Hospodinova vyvoleného. Následně jsem se pokusil najít paralely mezi dvěma zprávami o Saulově vyvolení a dalšími dvěma zprávami o jeho zavržení. Ke svému překvapení jsem v těchto textech našel celou řadu totožných znaků.

První vyvolení x první zavržení (1 Sam 10 a 13)

První podobnost mezi těmito dvěma vyprávěními je téma vévoddy נָדִיב. V První Samuelově toto označení najdeme celkem 4x. Nejdříve v 1 Sam 9,16, kde Hospodin Samuela dopředu upozorní, že druhý den k němu Saul přijde. Následně jde o texty (1 Sam 10,1 a 13,14), kde v prvním textu je Saul skutečně za vévodu pomazán a v textu druhém o toto pověření přijde s dovětkem, že Hospodin si vyhlédne někoho jiného. Čtvrtá zmínka je už mimo kontext Saula a týká se Davida v okamžiku, kdy mu Abígajil připomíná, co mu Hospodin slíbil (1 Sam 25,30). Z toho je patrné, že oba texty (1 Sam 10,1 a 13,14) sdílejí stejné téma a v rámci svého kontextu jej rozvíjejí.

Stejně tak zde hrají důležitou roli údaje „sedm dní“, „oběť zápalná a pokojná“ a „Gilgál“. Jak už jsem dříve poznamenal, nedomnívám se, že by v 1 Sam 13,8–9 měl Saul dodržet příkaz z 1 Sam 10,8. Z textu je totiž zřejmé, že se v 1 Sam 13 jedná o časově vzdálenější událost a komentátoři si správně kladou otázku, zda je možné interpretovat ji jako neuposlechnutí příkazu z 1 Sam 10,8. Domnívám se, že je zde třeba zvážit jinou možnost než přímou návaznost, která se jeví z pohledu kontextu poměrně problematická. Tyto podobnosti mohou být literárním prostředkem, který čtenáři pomůže obě události spojit nikoli ve smyslu příkazu a jeho neuposlechnutí, ale jako náznak toho, že tyto dvě události je možné dát vedle sebe a srovnávat je.

Intermezzo – losování (1 Sam 10, 19–21 a 14,41–42)

Mezi popisem obou vyvolení a obou zavržení máme text, který bychom mohli nazvat jako pauzu či vsuvku. V obou případech se jedná o vrhání losu. Samotné slovo los není v textech zmíněno (srov. kurzívu ve většině moderních překladů), ale je zde použit kořen לָרַח v nifalu, který znamená „být vybrán losem.“ Toto slovo najdeme v knize První Samuelova pětkrát, a to pouze v kap. 10 a 14. V obou případech není losováno jen mezi jednotlivci, ale mezi celým lidem. V jednom případě

je vylosován Saul jako Hospodinův vyvolený, kterému není rovného, a v druhém je to Jónatan, který má propadnout smrti. Zajímavé znění však má i MT: וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן אֲלֵהִי יִשְׂרָאֵל הֲבֵה תָמִים (1 Sam 14,41), což je možné doslovně přeložit takto: „Saul řekl Hospodinu: „Bože Izraele, ukaž bezúhonného.““ A los pak padl na Jónatana. Zdá se, jako by tento krátký úryvek obracel tuto krátkou epizodu naruby, ale v širším pojetí plně souzněl s kontextem Saulova zavržení. Uznávám, že nejbližší kontext nahrává mnohem podrobnějšímu překladu LXX (kdy se rozumí, že Jónatan je vinen a on sám se přizná), ale znění MT nám zde dává náznak, že z Božího hlediska je bezúhonný Jónatan, což lid ochotně dosvědčuje (1 Sam 14,45). A los je v tomto případě určitým indikátorem, kam text bude dále pokračovat. Po prvním vyvolení a vylosování přichází u Saula i druhé vyvolení – po prvním zavržení a nevylosování přichází druhé zavržení.

Druhé vyvolení x druhé zavržení (1 Sam 11 a 15)

Tato část pracuje s konotacemi vítězství nad nepřáteli. V obou případech vyvolení i zavržení předchází vítězná Saulova bitva nad úhlavními nepřáteli. V obou těchto konfliktech hraje strach zvláštní roli. Byť v hebrejštině není použit stejný kořen, máme u druhého vyvolení zmínku, že „na lid padl strach před Hospodinem“. To umožnilo vítězství a potvrzení Saulova vyvolení. V 1 Sam 15 však můžeme tento proces vidět v mírně pozměněném pořadí. Saul porazil Amálekovce, ale bál se lidu a musel si vyslechnout výrok o svém zavržení. V obou těchto kapitolách čtenář už na rozdíl od prvního vyvolení a zavržení zřetelně vidí důvody, proč došlo k druhému vyvolení a zavržení, a konečně je může vyhodnotit. Je to cesta, kterou ho text vede od neznámého ke známému.

7. ZÁVĚR

Tato struktura poukazuje na to, že text má logickou stavbu, která společně s obsahem vyprávění vypovídá o možném záměru pisatele či redaktora. Jde o určitou postupnou konstrukci a následnou dekonstrukci příběhu. Čtenář může vidět, že se určitými kroky Saulovo vyvolení upevňovalo. Saul je představen podobně jako Samuel svým rodokmenem, Božím vyvolením i prorockým povoláním. To jsou nejlepší předpoklady a čtenář může očekávat slavné vyvrcholení. Ovšem po zářné cestě

vzhůru přichází strmá cesta dolů, lemovaná Saulovým selháním a zavržením. Paralely v textu naznačují, že tak jako se postupně pozitivně projevovalo vyvolení, může čtenář postupně (nebo spíše s odstupem) objevovat v textu důvody, proč k zavržení Saula došlo. Zároveň je na vrcholu této struktury položen mimořádný důraz na význam rozhodnutí, ať už k poslušnosti, nebo ke vzpouře.

Zmíněné paralely mají tedy předně ukázat na jistou souvislost a spojitost, a ne vždy na přesný průběh. Čtenář v Saulových příbězích občas postrádá některé informace a setkává se také s nápadnými podobnostmi, což ho může vést k otázkám a dát mu motivaci pátrat po struktuře textu. Ta pak ukazuje počátek království v souhrnné miniatuře, kde čtenář může pochopit i to, co běžně není vidět.

Stejně jako u Saulova vyvolení zůstává čtenáři nezodpovězena otázka, proč si Hospodin Saula vybral a jaké mimořádné kvality na něm našel (pasáček oslic?), právě tak dochází k Saulovu prvnímu zavržení bez zřetelného důvodu. Literární struktura tohoto textu (1 Sam 9 a 13) spojuje jistou náhodnost jak Hospodinova výběru, tak i Hospodinova zavržení. Čtenář ovšem nemá dojít k názoru, že Hospodin krále vybral svévolně, a když jej omrzel, tak jej zavrhl. V obou případech má čtenář pochopit, že Hospodinův výběr není nahodilý, ale z lidského hlediska není hned posuzovatelný, neboť člověku chybí vhled do myšlení a pohnutí druhých a rovněž nemá dostatek informací k správnému zhodnocení situace. Čtenář nezná důvody, které Hospodina při jeho činech vedly, ale může až s odstupem postupně sledovat, jak se věci vyvíjejí. Text ho v této struktuře vede od neviditelného k viditelnému (srov. Peterson, který zde hovoří o ne zcela viditelném světě víry a o „vnitřním světě“³⁵). Hospodin totiž reaguje už tam, kde lidé ještě nic zajímavého nevidí a teprve posléze pomalu začínají chápat, že Bůh viděl lépe než oni. Vidíme to názorně na tomto vyprávění v kap. 9–16, kdy se po Hospodinově vyvolení z obyčejného a nevýrazného muže stane zachránce Izraele (i když to někteří zpochybňovali), ale po Hospodinově zavržení se z něj stává člověk nebezpečný a nevypočitatelný (i když si to lid dlouho odmítal přiznat). Myšlenku struktury, že Bůh vidí víc, než vidíme my lidé, hned bezprostředně v následující kapitole ještě zdůrazní a zformuluje samotný biblický text při pomazání Davida (1 Sam 16,7):

35 Eugene H. PETERSON, *First and Second Samuel*, Westminster Bible Companion, Louisville: Westminster John Knox Press, 1999, s. 79.

Hospodin však Samuelovi řekl: „Nehleď na jeho vzhled ani na jeho vysokou postavu, neboť já jsem ho zamítl. Nejde o to, nač se dívá člověk. Člověk se dívá na to, co má před očima, Hospodin však hledí na srdce.“

Jako určitý přelom mezi pozitivní a negativní stránkou u této struktury pak slouží 12. kapitola, kde Samuel promlouvá k lidu a představuje zástupu i králi dvě cesty, kterými se mohou vydat:

Jestliže se budete Hospodina bát, jemu sloužit a poslouchat ho, nebudete-li se vzpírat Hospodinovým rozkazům, obstojíte vy i král, který nad vámi kraluje; půjdete-li ovšem za Hospodinem, svým Bohem (1 Sam 12,14). Jestliže však budete kupit zlo na zlo, budete smeteni jak vy, tak váš král (1 Sam 12,25).

Text zřetelně zdůrazňuje, že král zde určitým způsobem zastupuje celý lid. Osudy Saula a lidu jsou vzájemně propojeny.³⁶ Z toho plyne, že literární struktura není tolik zaměřena na Saula, na jeho příkladu ukazuje stav celého Izraele v období začátku království. Saul tedy není tragickou postavou, kterou rozmarné božstvo odsoudilo k neúspěchu, ale je ukázán vlastně jako to nejlepší, co Boží lid může ze svého středu nabídnout. O to víc pak vyniká tragičnost tohoto příběhu, protože primárně nepopisuje pouze selhání jednotlivce, ale dějinné selhávání Božího lidu, když se rozhodl Hospodina opustit.

Text Structure in the Story of King Saul's Election and Rejection (1 Sam 9:16)

Keywords: King Saul; Prophet; Structure; Double narrative; Election; Rejection

Abstract: This article is devoted in dealing with the double narratives in the stories of King Saul and the question as to why readers are often confused. First, the main part is related to similarities between the Prophet Samuel and King Saul, which should lead readers to compare these two personalities. The text shows us that they both have a great deal in common by having a similar structural genealogy; both having been chosen by God and provided with prophetic gift. Second, at the beginning of Saul's stories (1 Sam 9:15) where Saul is repeatedly elected as king, and later rejected twice, there is an inner textual structure, whose goal is to stress the importance of God's providence and foresight, unlike the limited view of the average person. The identification of this textual structure helps readers

³⁶ GREEN, *How Are the Mighty Fallen?*, s. 179.

see the position of King Saul's understanding, that because God does not view things the way men do, we can only judge God's actions retrospectively.

ThLic. Jiří Pavlán
Katedra biblických věd
CMTF UP
Univerzitní 22
771 11 Olomouc
j.pavlan@centrum.cz